

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проведено аналіз сучасних проблем інноваційного розвитку промислових підприємств, визначено їх причини та наслідки. Встановлено недоліки інноваційної політики держави та управління інноваціями промислових підприємств, що негативним чином впливають на інвестиції в оновлення основних фондів та техніко-технологічного забезпечення виробництва. Доведено пріоритетність забезпечення стійкого інноваційного розвитку.

The analysis of modern problems of innovative development of industrial enterprises is conducted, certainly their reasons and consequences. The lacks of innovative policy of the state and management of industrial enterprises innovations are set, that influence a negative rank on an investment at the update of capital assets and technological providing of production. Priority of providing of steady innovative development is well-proven

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, управління інноваційним розвитком, промислові підприємства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Потреба підвищення конкурентоспроможності та виходу промислових підприємств із кризового стану вимагає формування такого типу розвитку економіки, який забезпечить її ефективне функціонування та зростання у майбутньому. Досвід розвинених країн показує, що таким типом розвитку є інноваційний. Економічний розвиток економіки країни залежить від рівня інноваційної діяльності кожного підприємства. Впровадження інновацій є головним рушійним чинником забезпечення ефективної діяльності як окремих підприємств, так і економіки країни в цілому.

Поряд з загальновідомими підходами сучасний етап розвитку економіки України характеризується системними проблемами в області енергозбереження, матеріаломісткості та застарілості технологічної організації виробництва. Вказаний комплекс проблем, з однієї сторони, виступає закономірним наслідком неефективного управління за командно-адміністративної економіки, а з іншої – залишається складним для розв'язання в коротко- та середньостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість інновацій для економічного розвитку доведено багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема В. П. Александровою [1], А. С. Гальчинським [2], В. М. Гейцем [2], Л. І. Федуловою [3], С. М. Ілляшенко [4], А. В. Савчук [5] та іншими. Разом з тим, потребують додаткового розгляду питання сучасного стану та перспективи інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств, вплив на них ринкової кон'юнктури, доступу до інвестиційних ресурсів, управлінського досвіду тощо.

Невирішені частини проблеми. Поряд з напрацьованими підходами недоліком залишається управління інноваційним розвитком виключно з точки зору його вузького трактування в межах ключових домінуючих наукових концепцій. На їх фоні проявляється велика кількість системних викликів та негативних тенденцій, які не лежать в традиційному руслі трактувань та потребують аналізу в комплексі ключових чинників інноваційного розвитку.

Постановка завдання. Проаналізувати сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств України в системі ключових чинників та тенденцій господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Основний матеріал дослідження. Знання визначальним чином впливають не лише на сферу виробництва, але й на структуру та обсяги споживання. Переважна частина споживання сучасного суспільства складається з товарів, потреба в яких та вміння користування якими стали можливими лише завдяки найновітнішим досягненням науки і техніки. Від економічної спрямованості суспільство переходить до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту – до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу. Швидкі зміни чинників, які визначають конкурентоспроможність фірм на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища змушують уряди при формуванні умов економічного зростання і процвітання нації дедалі більш активно звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Сьогодні є загальновідомим, що саме інноваційний розвиток слід сприймати економіко-формуючим процесом. Проведені в економічно-розвинених країнах дослідження показують, що більше 80 % зростання ВВП пов'язане не з капіталовкладеннями, а з технологічними нововведеннями. В зв'язку з цим доречно говорити про інноваційний тип розвитку як такий, що дедалі більше стає єдиною можливістю в умовах сучасної економіки [6].

Інноваційний тип економіки притаманний всім розвиненим країнам світу, який є одночасно і

чинником, і наслідком економічного піднесення країн. В його межах додаткові системні ефекти обумовлені змістом відповідних інноваційних напрямків, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки.

Серед наукових розробок поширеним є трактування характерних рис інноваційної економіки, серед яких [7, с. 52-53]:

- проривні інновації займають найбільшу частку в структурі інновацій;
- стабільне зростання частки наукомісткого сектору виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості;
- зниження енерго- та матеріаломісткості виробництва завдяки активному запровадженню інновацій;
- більше половини показників економічної ефективності досягнуті за рахунок інноваційних чинників;
- спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності.

Інноваційний розвиток надає підприємству можливість отримати значні прибутки, які в процесі розподілу є джерелом формування ВВП та бюджетів усіх рівнів, а також позабюджетних фондів. Наслідки інноваційного розвитку підприємства мають розглядатися як об'єкт планування та подальшого управління і на рівні самого підприємства, і на рівні державних органів.

Управління інноваційним розвитком повинно орієнтувати маркетингову, а через неї інноваційну, інвестиційну і виробничо-збутову діяльність суб'єктів господарювання на виявлення і всебічне використання існуючих і перспективних ринкових можливостей, підтримуючи певний баланс зовнішніх і внутрішніх резервів розвитку, з метою досягнення успіху в конкуренції, максимізації поточних і перспективних доходів.

Під інноваційним розвитком загальноприйняте розуміти сукупність безперервно здійснюваних у просторі та часі якісно нових, прогресивних змін. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств можна оцінити за рівнем впровадження інновацій. Інновації є результатом інтелектуальної діяльності людини, її творчого процесу, відкриття, винаходу та раціоналізації у вигляді нових чи відмінних від попередніх об'єктів. Інновації характеризуються введенням на ринок принципово нових (суттєво удосконалених) продуктів (послуг) інтелектуальної діяльності людини, які мають більш високий науково-технічний потенціал, новими споживчими якостями. Інновація – не кожна новація чи нововведення, а тільки така, яка суттєво підвищує ефективність діючої системи, виробництва, продукту.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах України [8]

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань		Впроваджено нових технологічних процесів	
			Всього	з них нові види техніки	Всього	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі
2005	8,2	6,5	3152	657	1808	690
2006	10,0	6,7	2408	786	1145	424
2007	11,5	6,7	2526	881	1419	634
2008	10,8	5,9	2446	756	1647	680
2009	10,7	4,8	2685	641	893	753

Представлені дані свідчать, що частка вітчизняних підприємств, що впроваджували нововведення, є незначною. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової впродовж 2005-2009 рр. не перевищує 12 %. Негативним є й скорочення питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації впродовж проаналізованого періоду.

Зростання маловідходних та ресурсозберігаючих виробництв забезпечує зниження собівартості продукції і, як наслідок, сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Україна має потужний науковий потенціал, однак кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій, зростанням взаємної заборгованості і переорієнтацією економічної діяльності з реального сектора в сектор швидкої віддачі інвестованого капіталу. Сьогодні понад 90 % продукції, що виробляється в Україні, не має відповідного науково-технічного забезпечення. На світовому ринку інновацій частка вітчизняної наукомісткої продукції складає лише 0,1 % [9, с. 110].

Інтеграція у світовий економічний простір вимагає зростання питомої ваги інноваційної продукції та збільшення обсягів наданих високотехнологічних послуг практично в усіх галузях та підприємствах. Відтак виробництво конкурентоспроможної продукції та інноваційну діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства варто розглядати як органічно взаємопов'язані складові елементи єдиного процесу, а

безпосереднє виробництво – як процес створення якісно нових інноваційних товарів, що користуються попитом на ринку.

За останні 15 років Україна значною мірою втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Східної Європи: в 1990 році частка підприємств, що займаються розробкою і впровадженням нової або вдосконаленої продукції, становила 60–70 %, а до 2005 року вона скоротилася до 15 %, порівняно з 70 % у розвинених країн і з 30 % у Польщі [10, с. 117]. Відповідно до звіту про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього Економічного Форуму, Україна займає 93 місце з технологічної готовності економіки, і 65 місце з інновацій у рейтингу зі 131 держави [11, с. 45]. Це доводить, що навіть за наявності певної інноваційної діяльності вона має обмежений практичний результат.

Важко позитивно оцінити і процеси, що відбуваються у виробничо-технологічній сфері діяльності промислових підприємств. Частка застарілого устаткування в окремих галузях промисловості становить 60–70 %. Вітчизняне машинобудування не забезпечує належних темпів оновлення основних засобів. В промисловості домінують відсталі технології, що призводить до невиправдано високого споживання матеріалів та енергоресурсів, яке є у 4–5 разів вищим, ніж у європейських країнах. Зокрема, вкрай повільно оновлюється устаткування у машинобудуванні, яке традиційно покликане бути потужним двигуном інноваційних процесів в усіх галузях національного господарства. Масштаби впровадження ефективних розробок у виробництво вітчизняними підприємствами є досить низькими, про що свідчить співвідношення між обсягами витрат на науково-технічну діяльність та впровадження результатів цього впровадження, трансформованих в інновації, у виробництво, в Україні складає лише 1:1,06, тоді як за зарубіжними даними таке співвідношення сягає не менше, ніж 1:10 [12, с. 14].

Вихід з кризового стану та переорієнтація економіки на сталий розвиток можливі лише за умови широкомасштабної реалізації інноваційних проектів.

Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку в 2005–2009 рр. були власні кошти підприємств, питома вага яких у 2009 р. складала 65,02 % у загальному обсязі фінансування технологічних інновацій.

Таблиця 2

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств

Джерела фінансування, %	Всього	Власні кошти	Кошти державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
Роки					
2005	100,00	87,72	0,49	2,75	9,04
2006	100,00	84,60	1,86	2,86	10,68
2007	100,00	73,72	1,33	2,97	21,98
2008	100,00	60,56	2,81	0,96	35,67
2009	100,00	65,02	1,60	19,03	14,35

Зважаючи на те, що джерелом власних коштів підприємств, що спрямовуються на інноваційну діяльність, є прибуток, стає зрозумілим причина низького рівня інноваційної активності. Більшість підприємств працює збитково, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику. Саме тому, для розвитку інноваційної діяльності слід активно розвивати банківський сектор в частині залучення цільових інвестицій, вигідного вкладення вільних фінансових коштів підприємств, фінансування перспективних науково-технічних досягнень. Частка банківського сектору в фінансуванні інновацій є занадто низькою.

Вищою ланкою в ланцюжку інноваційної стратегії могло б стати створення спеціалізованого інноваційного банку, який з більшою ефективністю забезпечував би виконання програм науково-технічного і соціально-економічного розвитку промислових компаній, одержання прибутку від реалізації даних програм.

Не поспішають із фінансуванням інновацій іноземні інвестори. Основними причинами, що стримують іноземних інвесторів, крім високого рівня інноваційного ризику, є:

- нестабільне законодавство;
- низький рівень захисту зі сторони держави та місцевих органів самоврядування;
- економічна криза;
- політична нестабільність.

Активізація фінансування вітчизняних інновацій та трансфер закордонних інновацій залежать, перш за все, від активних дій зі сторони держави:

- сприяння та підтримка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;
- гарантування та захист прав іноземних інвесторів;
- стабільне законодавство.

До чинників, що сприяють зростанню ефективності інновацій, належать:

- спроможність керівників підприємства і персоналу усвідомлювати та оцінювати економічні, соціальні й технологічні зміни у зовнішньому середовищі;
- орієнтація керівників підприємства на довгострокову перспективу та наявність чітких стратегічних цілей;
- розвинена система збуту та маркетингу, спроможна досліджувати та оцінювати ринкові ідеї, уміння аналізувати та реалізовувати нові ідеї [9, с. 54].

Інноваційний розвиток реалізується за допомогою короткотермінових та середньотермінових проектів і програм в основних сферах діяльності. Найважливіше місце в процесі його реалізації займають маркетингові дослідження та планування, за допомогою яких поширюється інформація про компанію, її конкурентні переваги на базі унікальних особливостей і нових проектів. Тому важливим є розроблення на промислових підприємствах стратегії інноваційного розвитку. В свою чергу, забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств залежить як від дій безпосередньо керівництва підприємств, так і від дій на рівні держави профільних міністерств та відомств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вітчизняні підприємства мають незадовільний рівень інноваційного розвитку, що є наслідком, в першу чергу, хибних підходів до управління підприємствами та економікою країни за командно-адміністративної системи господарювання. Разом з тим, в сучасних умовах негативні тенденції викликані недостатнім фінансуванням, низьким рівнем зацікавленості керівництва підприємств в інноваціях, високим рівнем ризику. Для подолання вказаних недоліків роботи промислових підприємств потребує суттєвого покращення система управління інноваційною діяльністю, оскільки відсутність інноваційного розвитку призведе до подальшого морального старіння основних засобів промисловості, і, як наслідок, її не конкурентоспроможності на світовому та національному ринках.

Перспективи подальшого дослідженні слід намітити в руслі формування стратегій інноваційного розвитку промислових підприємств.

Література

1. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення / [за ред. В. П. Александрової]. – К. : Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. – 236 с.
1. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : [навч. посіб] / Ю. М. Бажал. – К. : Заповіт, 1996. – 240 с.
2. Інноваційна стратегія українських реформ / [А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко]. – К. : Знання, 2002. – 324 с.
3. Федуллова Л. І. Технологічне прогнозування в системі інноваційної економіки / Л. І. Федуллова // Економіка та прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 20–31.
4. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / Ілляшенко С. М. — Суми : ВТД "Університетська книга", 2003. — 504 с.
5. Савчук А. В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности : [монографія] / А. В. Савчук / НАН України. Ін-т економіки пром-сти. – Донецьк, 2003. – 448 с.
6. Знаменський І. О. Особливості інноваційної діяльності в умовах сучасної НТР [Електронний ресурс] / І. О. Знаменський // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. Праць. Серія Економіка. – 2009. – Вип. 7. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09zioatr.pdf. – (Дата звернення: 10.06.2010).
7. Федуллова Л. І. Концептуальні засади економіки знань / Л. І. Федуллова // Економічна теорія. – 2008. – № 2. – С. 37 – 59.
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – (Дата звернення: 07.06.2010).
9. Стратегічне управління інноваційною діяльністю як основа економічної безпеки національної економіки : монографія / [М. В. Гаман, О. І. Дацій, М. Х. Корецький та ін.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 281 с.
10. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Борщ Л. М. [2-е вид., стер.]. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2003. — 318 с.
11. Борщ Л. М. Інновації і інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку / Л. М. Борщ // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 22. – С. 44 – 52.
12. Геєць В. М. Зведений прогноз науково-технологічного та інноваційного розвитку України на найближчі 5 років та наступне десятиліття / В. М. Геєць, В. П. Александрова ; НАН України, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва. – К. : Фенікс, 2007. – 152 с.

Надійшла 29.08.2010